3.4. Міжпредметна координація у навчанні професійно спрямованої англійської мови та фахових дисциплін

Вивчення курсу "Іноземна мова за професійним спрямуванням" у вищій школі набуває особливої мотивації за умов урахування професійних інтересів студента, його фахової спеціалізації. Через взаємозв'язок навчальних дисциплін на засадах міжпредметної координації іноземна мова дає можливість сформувати у студентів цілісну картину світосприйняття. П.Г.Кулагін [219] вбачає у міжпредметній координації засіб для подолання штучних меж між окремими системами знань, що засвоюються студентами в процесі вивчення різних дисциплін. Здійснення такої координації передбачає цілеспрямоване використання всього арсеналу форм, методів, прийомів, педагогічних засобів, які допомагають виявити нові можливості їх використання у викладанні різних дисциплін. Дослідники (П.Г.Кулагін, І.Д.Звєрєв, В.М.Максимова та ін.) розрізняють власне інтеграцію, тобто об'єднання декількох навчальних дисциплін в одну, в якій наукові поняття зв'язані загальним змістом і методами викладання, і координацію, тобто ретельно розроблений взаємозв'язок навчальних дисциплін. Оскільки в обох випадках ідеться про міжпредметні зв'язки, розглянемо значення кожного з них.

Інтеграція – процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного і цільного у навчанні – здійснюється через злиття в одному синтезованому курсі (темі, розділі, програмі) елементів різних навчальних предметів, злиття наукових понять і методів викладання різних дисциплін у загальнонаукові поняття й методи пізнання, комплексування і підсумовування основ наук у розкритті міжпредметних навчальних проблем; це процес зближення і зв'язку наук, що

відбувається водночас із процесами їх диференціації [290]. Координація – це узгодження навчальних програм за суміжними предметами з огляду на спільність трактування досліджуваних понять, явищ, процесів і часу їхнього вивчення, тобто ретельно розроблений взаємозв'язок навчальних предметів, що сприяє інтеграції знань.

Під "міжпредметною координацією" ми маємо на увазі постійний динамічний багатосторонній зв'язок у навчанні іноземної мови за професійним спрямуванням та фахових дисциплін, що виступають замовниками спеціальної лексики, необхідної для іншомовного професійного спілкування, якого мають навчити викладачі на заняттях з іноземної мови. Водночас, зважаючи на те, що більшість новоутворених слів мають латинське, давньогрецьке чи сучасне іншомовне походження, викладачі фахових дисциплін часто звертаються до колег, які навчають іноземної мови, за роз'ясненнями чи перекладом таких новоутворень: наприклад, запитують: що таке *піар? CV? аплікаційна форма? know how?* та отримують пояснення: *PR – public relations* – зв'язки з громадськістю; *CV – curriculum vitae* – стислий виклад життєвих та професійних досягнень, *application form* – заява, подання; *know how* – дослівно: *знати? як*. На гіпотетичному рівні ми припускали, що за умов цілеспрямованої постійнодіючої міжпредметної координації процес засвоєння іноземної мови та формування у студентів-нефілологів іншомовної соціокультурної компетенції відбуватимуться успішніше і швидше за рахунок професійної зацікавленості в оволодінні фаховими знаннями як рідною, так і англійською мовами.

У нашому дослідженні ми розглядаємо міжпредметну координацію у двох площинах: як необхідність оволодіння філологами, викладачами іноземної мови, спеціальною професійною лексикою для навчання студентів нефілологічних спеціальностей та як використання фахових знань, набутих студентами в процесі навчання майбутньої професії, у вивченні професійно спрямованої іноземної мови. Міжпредметна координація передбачає співпрацю викладачів іноземної мови з викладачами фахових дисциплін для уникнення дублювання

навчального матеріалу, корекції навчальних планів, формування у студентів толерантності до різних точок зору на одну проблему, розвитку продуктивного мислення, підтримання стійкого інтересу до вивчення іноземної мови.

Питання здійснення міжпредметної координації у навчанні фахових дисциплін та професійно спрямованої англійської мови постало у зв'язку з тим, що викладачі англійської мови як випускники факультетів іноземної філології зазвичай володіють сучасними методиками навчання власне мови та чотирьох її аспектів (читання, говоріння, аудіювання та письма), маючи водночас певні проблеми щодо володіння спеціальною лексикою конкретної фахової дисципліни, а також підходів і технологій навчання іноземної мови за професійним спрямуванням. З огляду на те, що бурхливий розвиток міжнародних відносин вимагає все більшої кількості викладачів іноземної мови для навчання студентів нефілологічних спеціальностей, виникає проблема адаптації випускників мовних вищих навчальних закладів до викладання іноземної мови для спеціальних цілей.

Іноземна мова професійного спрямування, або, як її, слідом за В.А.Артемовим, називає О.Б.Тарнопольський, "підмова спеціальності", – це специфічна мова окремої спеціальності, яка використовується в текстах однієї тематики, наприклад, підмова медицини, економіки, банківської справи, транспорту тощо. Сам термін "підмова" ввійшов у вітчизняне мовознавство одночасно з виділенням "мови для спеціальних цілей" (LSP – Language for Specific Purposes). Причиною цього слугували значні лексичні, фонетичні та орфографічні розбіжності у варіантах використання мови в повсякденному спілкуванні, літературі та виробництві. Термін "підмова" означає сукупність мовних, переважно лексичних, засобів, що використовуються спеціалістами одного профілю. З одного боку, підмова будь-якої спеціальності багатша від загальної мови за рахунок використання спеціальних слів – термінів і номенів. З іншого боку, вона бідніша, оскільки в ній відсутні виразні засоби загальнолітературної мови (епітети, порівняння, гіперболи та ін.).

Проблемам навчання іноземної мови за професійним спрямуванням у 70-90-ті роки минулого століття були присвячені наукові дослідження низки вчених-педагогів і методистів: І.М.Бермана, Т.С.Сєрової, С.К.Фоломкіної, P.C.Robinson, B.Coffey, R.Bolitho. Дослідження були продовжені в контексті реалій нового століття і знайшли відображення в роботах Л.О.Клименко, О.Б.Тарнопольського, Н.М.Філіпової, Н.В.Ягельської, N.Brieger and J.Comfort, V.Hollett, T.Hutchinson and A.Waters та ін. Водночас питання формування іншомовної соціокультурної компетенції майбутніх екологів, економістів, фінансистів, політологів, соціальних працівників та студентів інших нефілологічних спеціальностей у процесі опанування ними професійно спрямованої англійської мови залишались поза увагою науковців через надто віддалену перспективу реального міжкультурного спілкування, тому зараз вони потребують додаткових досліджень.

У більшості публікацій з теми автори погоджуються з тим, що формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей є необхідним і потребує спеціальних технологій і підходів, однак конкретних розробок, які б відповідали умовам сьогодення, мало. Цінними, на нашу думку, є роботи О.Б.Тарнопольського та С.П.Кожушко: “Business Projects” – навчальний посібник з робочим зошитом для студентів економічних спеціальностей; “Методика обучения английскому языку для делового общения”, де звернено увагу на соціокультурні особливості ведення бізнесу в різних країнах, корпоративну культуру та норми комунікативної поведінки в англомовних країнах. Вагомий внесок у розробку методики навчання англійської мови за професійним спрямуванням (ESP – English for Specific Purposes) було зроблено P.C.Robinson, E.Tarone and G.Yule [500], однак існують певні розбіжності у навчанні англійської мови для спеціальних цілей на Заході і в нашій країні. Вони полягають у тому, що в нашій системі вищої освіти навчання іноземної мови для спеціальних цілей відбувається на основі програм, навчальних планів і матеріалів, складених

спеціалістами-мовознавцями і методистами (звичайно, із залученням спеціалістів у відповідній галузі). Думки й побажання конкретних студентів щодо їхніх мовних потреб, перспектив на майбутнє, інтенцій з використання іноземної мови не з'ясовуються й не враховуються. Мета, зміст і методи навчання формулюються централізовано, а потім переносяться в аудиторію разом з підготовленими навчальними матеріалами, так що студенти практично не мають вибору: що вчити, для чого, з використанням яких матеріалів. У такий спосіб студенти привчаються до думки, що від них нічого не залежить, вони пасивно погоджуються з усім, що їм пропонується, не роблячи ніяких зусиль для того, щоб їм самим було цікаво й корисно вивчати іноземну мову.

В англомовних країнах дотримуються прямо протилежного підходу. Західна методика в якості свого провідного постулату вимагає починати навчання англійської мови для спеціальних цілей (ESP) з *learners' needs analysis,* тобто з аналізу потреб студентів кожної конкретної групи. Тільки на підставі такого аналізу викладач, який працює в даній групі, повинен скласти (а не отримати централізовано) програму й навчальний план для цієї групи. Такий підхід найбільше відповідає вимогам Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, в яких пропонується в навчанні іноземних мов виходити з потреб, мотивів, характеристик і здібностей студентів [161]. Отже, на даному етапі розвитку вітчизняної педагогічної науки процес навчання іноземної мови за професійним спрямуванням та виділення в цьому процесі формування іншомовної соціокультурної компетенції потребує значних змін і удосконалення. Ініціаторами таких змін мають виступати викладачі ESP – англійської мови для спеціальних цілей та замовники – керівники фірм, підприємств, агенцій, яким необхідні фахівці з хорошим знанням іноземної мови та розвинутими вміннями професійного спілкування, які базуються на сформованій соціокультурній компетенції.

О.Б.Тарнопольський, досліджуючи особливості ділової англійської мови в порівнянні з підмовами спеціальностей та загальнонародною мовою, звертає увагу на те, що поняття

“підмова спеціальності”, введене в науковий обіг В.А.Артемовим у 1969 році, давно й міцно ввійшло у вітчизняну методику й психологію навчання іноземних мов. За О.Б.Тарнопольським, “підмова спеціальності – це та частина національної мови, яка не є загальнонародною, а обслуговує будь-яку конкретну професійну сферу діяльності, забезпечуючи в ній усну та письмову мовну комунікацію для досягнення професійно-значущих цілей і вирішення професійних задач” [353, с. 7].

На відміну від загальної лексики, спеціальна лексика не має широкого загального вжитку і часто зрозуміла лише тим, хто зайнятий у тій чи іншій сфері діяльності. Як наслідок, фахова підготовка студента вимагає не тільки спеціального прак-

Рис. 3.2. Модель міжпредметної координації у навчанні професійно спрямованої англійської мови та фахових дисциплін

Наведемо приклади реалізації моделі міжпредметної координації у навчанні професійно спрямованої англійської мови, формуванні іншомовної соціокультурної компетенції та фахових дисциплін.

На економічному факультеті (I-II курс) в експериментальних групах при вивченні тем "Фактори виробництва", "Інфляція", "Економічна політика", "Конкуренція" після опрацювання відповідних текстів підручника студентам пропонувалося самостійно підготувати вдома повідомлення з визначеної теми в рамках перехідної економіки України. Для цього їм доводилося звертатись до матеріалів лекцій і статистичних даних, отриманих на заняттях з фахових дисциплін; у своїх відповідях вони частіше посилались на викладачів економіки, ніж на першоджерела. Разом з тим траплялись випадки, коли студенти говорили про те, що вони почали краще розуміти окремі економічні категорії, тому що в підручнику з англійської мови вони подані стисло, чітко, однозначно, тобто так, як студенту легше зрозуміти й запам'ятати, тоді як в україномовному підручнику на визначення того ж поняття відведено п'ять сторінок і не виділено головне. Студенти III-IV курсів, вивчаючи на заняттях з англійської мови теми "Типи і структура банків", "Міжнародні банки", "Регіональні відділення банків", "Кредити", "Страхування", "Офшорні зони", "Тіньова економіка", користуються аутентичною інформацією, отриманою з мережі Інтернет. Після обговорення такої інформації в інтерактивному режимі студенти за власною ініціативою приготували доповіді й англійською мовою презентували їх на заняттях з фахової дисципліни (за домовленістю з викладачем, випускницею цього ж факультету, яка свого часу вивчала англійську за нашою технологією і добре володіє нею). Оскільки нас цікавив, перш за все, процес формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів, ми постійно звертали увагу на соціокультурні аспекти тем, що вивчались, порівнюючи реалії економічного життя розвинутих країн та України: особливості ведення бізнесу, організацію навчання менеджерів, специфіку банківської діяльності в міжнародному просторі тощо. У процесі роботи над темами

“Презентації” та “Реклама” студенти експериментальних груп підготували презентацію продукції регіонального виробника – соків фірми “Сандора” для німців, французів та американців з урахуванням національних особливостей сприйняття реклами кожним з цих народів: німці над усе цінують факти і потребують якомога детальнішої інформації, французи віддають перевагу дизайну та естетиці оформлення продукції, американці ж полюбляють все перебільшувати і не дуже довіряють усьому тому, що бачать у рекламі. На занятті студенти не тільки використовували ноутбуки для презентації продукту; вони виготовили рекламні постери і навіть принесли рекламований сік у різних упаковках, яким пригощали всіх присутніх. Більше того, в тексті реклами для певної країни студенти звернулись до вживання німецької та французької мов, а саме це і є підтвердженням використання міжпредметної координації на практиці.

На факультеті політичних наук вивчення англійською мовою тем “Політичні партії в США і Великобританії”, “Громадянське суспільство”, “Міжнародні організації”, навпаки, передує вивченню цих тем рідною мовою, про що домовились викладачі відповідних кафедр у рамках міжпредметної координації. Це викликано тим, що самі поняття політичних партій та громадянського суспільства мають англомовне походження, виникли у США чи Британії, тому доцільніше вивчати їх мовою оригіналу. Що стосується входження України до НАТО, то тут дискусії ведуться двома мовами – англійською та українською – через брак у студентів англійських слів для аргументації різних точок зору. Викладачі англійської мови вдало використовують мотивацію студентів до викладення свого бачення вирішення проблеми і вводять необхідну професійну лексику безпосередньо в ході дискусії, що сприяє кращому її запам’ятовуванню і вживанню в продуктивному мовленні. Сам алгоритм проведення дискусії створює сприятливі умови для формування соціокультурної компетенції на основі компаративної технології – студенти порівнюють дискутування й прийняття рішень в англійському парламенті, конгресі Сполучених Штатів та у Верховній Раді України.

Завдяки здійсненню міжпредметної координації вдалося дійти згоди у відборі навчального іншомовного матеріалу для студентів спеціальності "соціальна робота". Цей напрямок підготовки новий для нашого університету, і кафедра не мала досвіду в організації навчання студентів професійно спрямованої англійської мови, тому викладачі профільної кафедри підготували 18 дискет з визначеннями ключових понять та ілюстраціями їх вживання українською мовою і передали цей матеріал на кафедру англійської мови для перекладу та опрацювання на заняттях. Наступним кроком було запрошення американського викладача соціології, який працював у нас два триместри і підготував 17 лекцій щодо організації соціальної роботи в США та разом з викладачем нашої кафедри розробив систему вправ для закріплення навчального матеріалу. Зараз ці напрацювання проходять апробацію і плануються до друку як навчально-методичний посібник для вивчення англійської мови за професійним спрямуванням. У посібнику будуть враховані соціокультурні аспекти організації соціальної роботи з різними верствами населення та людьми з обмеженими можливостями.

Міжпредметна координація вимагає дотримання певних правил і процедур на рівні відповідних кафедр і окремих викладачів:

- з'ясування змісту навчальної фахової дисципліни та виділення її соціокультурних аспектів;
- випереджаюче вивчення професійно спрямованого матеріалу рідною мовою для того, щоб викладачу англійської мови не перебирати на себе функції викладання профільних дисциплін, у чому він не є фахівцем (на жаль, такі випадки досить часті);
- коригування навчальних планів для забезпечення послідовності вивчення професійно значущих тем рідною та іноземною мовами;
- проведення інтегрованих занять з профільних дисциплін рідною та англійською мовами з використанням компаративної технології та видів навчальної діяльності, характерних для занять з іноземної мови (моделювання ситуацій, робота в парах, відповіді у вигляді презентацій, дискусії тощо).

Результати впровадження міжпредметної координації у навчання професійно спрямованої англійської мови та фахових дисциплін в експериментальних групах свідчать, що студенти цих груп у порівнянні зі студентами контрольних груп на 14% свідоміше вживають соціально та культурно маркіровану лексику в продуктивному мовленні; на 7% краще здатні включатись у нові ситуації спілкування, функціонувати на новому мовленнєвому матеріалі та в нестандартних ситуаціях; їхні навички вживання соціокультурних термінів, що вимірювались тривалістю часу для виконання завдань, на 5% стійкіші, ніж у студентів контрольних груп. Узагальнення та підрахунки здійснені під час відвідування та взаємовідвідування занять завідувачем кафедри англійської мови та викладачами. До уваги брались показники, які ми визначили критеріями рівня сформованості соціокультурної компетенції студентів:

- ціннісне ставлення студентів до соціокультурної інформації;
- свідомість у використанні соціокультурних знань;
- гнучкість та стійкість навичок використання соціокультурних знань.

Проведене нами експериментальне дослідження дає підстави стверджувати, що впровадження міжпредметної координації у навчання професійно спрямованої англійської мови та фахових дисциплін створює умови для розширення іншомовної соціокультурної компетенції студентів за рахунок зростання інтересу та підвищення мотивації до вивчення іноземної мови. Це засвідчили результати анкетування студентів третього курсу, коли на більшості спеціальностей закінчується курс професійної англійської мови: 86% студентів різних факультетів виявили бажання продовжити вивчення англійської мови на четвертому курсі, що було враховано на економічному та юридичному факультетах. На факультеті еколого-медичних наук студенти спеціальності “екологія” вивчають англійську мову і на п’ятому курсі, в той час як на спеціальності “медичні прилади й системи” студенти з різних причин не виявили бажання продовжити вивчення англійської мови. Це дає підстави викладачам кафедри замислитись над

причинами такого явища: переглянути навчальні плани, проаналізувати роботу студентів, їхню завантаженість домашніми завданнями, успішність із фахових дисциплін.

У процесі здійснення міжпредметної координації слід враховувати, що окрім загальних особливостей, характерних для всіх студентів-нефілологів, представники кожної окремої спеціальності мають свої, притаманні тільки їм. особливості. Тому в навчанні професійно спрямованої англійської мови та в процесі формування іншомовної соціокультурної компетенції необхідно брати до уваги психологічні, педагогічні та організаційно-технологічні засади організації навчального процесу на різних факультетах.

Наприклад, студенти економічних спеціальностей звикли до презентації навчального матеріалу не тільки вербально, але й за допомогою таблиць, схем, діаграм, математичних викладок тощо. Для студентів факультету політичних наук характерною є психологічна схильність до висловлювань полемічного характеру, деяка розмитість формулювань, намагання уникнути точної відповіді на поставлене питання. Студенти юридичного факультету, навпаки, відрізняються схильністю до точних формулювань, обгрунтованості висловлювань. Вони зазвичай не вірять на слово, вимагаючи вказати джерело інформації. У їхніх відповідях англійською мовою майже відсутні якісні епітети, вільні порівняння, гіперболи чи інші фігури мови. Майбутні екологи більше, ніж студенти інших спеціальностей, працюють з документами міжнародних організацій, написаними англійською мовою. Тексти таких документів зазвичай не персоніфіковані, сама мова перевантажена пасивними конструкціями, що викликає у студентів певні труднощі при перекладі. Соціокультурні аспекти професійної діяльності майбутніх екологів пов’язані із знанням і дотриманням міжнародних норм співробітництва у сфері захисту навколишнього середовища, вмінням вести відповідну документацію англійською мовою, з готовністю до професійного спікування з зарубіжними колегами тощо. Тому студенти саме цієї спеціальності найчастіше залучаються до проведення бінарних занять, реальної участі в міжнародних проектах, стажуванні в

природоохоронних комітетах Верховної Ради, Конгресу США та парламенті Канади.

Отже, міжпредметна координація є дієвим засобом укріплення взаємозв'язків у навчанні фахових дисциплін та англійської мови за професійним спрямуванням. Вона також допомагає студенту краще зрозуміти взаємозалежність речей і подій у глобалізованому світі, сприяє цілісному сприйняттю навколишнього середовища. Міжпредметна координація створює умови для актуалізації знань студентів у різних наукових галузях, спонукає до пошуку нової цікавої інформації щодо життя, ведення бізнесу, манери вирішення різнопланових проблем у культурах різних народів. Вона дає змогу кожному студенту відчути себе дослідником, долучитись до реалій раніше не відомої, чужої культури.

Експериментальна частина дослідження дає підстави стверджувати, що міжпредметна координація виявилась дійовим педагогічних засобом сприяння розширенню соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей.